

Marina Marinković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

m.marinkovic@uniri.hr

Iz sintakse istočnogoranskih kajkavskih govora

Sintaktička je razina hrvatskih organskih govora u dosadašnjim dijalektološkim istraživanjima ostajala uglavnom na margini interesa. Mjesni govori kajkavskoga goranskoga dijalekta također su sintaktički razmjerno slabo opisani. Iznimkom su zapadnogoranski govori Ravne Gore te Delnica i Gornjih Turni. Predmet je ovoga istraživanja sintaktički opis onih mjesnih govora koji su dijelom istočnoga poddijalekta kajkavskoga goranskoga dijalekta, a koji su prethodno opisani fonološki, morfološki te na razini tvorbe riječi.

Građa je za navedeni sintaktički opis prikupljena transkripcijom zvučnih zapisa izvornih govornika, njihova spontana govora te dijaloga, a manji je dio sintaktičkih podataka dobio iz kraćega, posebno koncipiranog upitnika. Istražene su sljedeće sintaktičke značajke istočnogoranske kajkavštine: tipične uporabe padežnih oblika, njihova značenja i službe, uporaba nekih vrsta riječi i glagolskih oblika (primjerice, prezent u funkciji izražavanja budućnosti) te položaj klitika. Analiza navedenih sintaktičkih osobina u govorima istočnogoranskih kajkavaca pokazala je da se one uvelike podudaraju sa sintaktičkim odlikama zapadnogoranskih kajkavskih govora te prigorskim govorima ozaljskoga tipa, što, uz podudaranja na fonološkoj i morfološkoj razini, dodatno potvrđuje tezu o nekadašnjem dijalektološkome teritorijalnome kontinuitetu na području zapadne Hrvatske, prekinutome osmanskim osvajanjima.

Gljučne riječi: istočnogoranski kajkavski poddijalekt, sintaksa padeža, sintaksa glagolskih oblika, klitike, sintaktičke izoglose

1. Uvod

Unatoč razvijenoj svijesti o potrebi istraživanja hrvatskih mjesnih govora te značajnim dijalektološkim pomacima u drugoj polovici 20. i u prvim desetljećima 21. stoljeća, sintaktička je razina hrvatskih organskih govora još uvijek na margini interesa brojnih istraživača. U nizu rasprava i monografija posvećenih mjesnim govorima ili hijerarhijski višim jedinicama, skupinama govora, dijalektima i narječjima, sintaktički

opisi gotovo potpuno izostaju.¹ Kako za pouzdanu transkripciju zvučnih zapisa, pa samim time i za sintaktički opis s mjerodavnim primjerima valja biti dobro upućen u fonološki sustav analiziranoga govora, uzroke takve prakse valja tražiti u nedovoljnome znanju o toj bazičnoj jezičnoj razini, u mnogih hrvatskih govora. Uz to, proučavanje dijalekatske sintakse podrazumijeva „naročito intimno poznavanje određenoga idioma“ (Lisac 1992: 31), odnosno okolnosti istraživanja u kojima ispitivač posve blisko komunicira s ispitanicima i u kojima ispitanike ne zbunjuje taksativno, odveć usiljeno odgovaranje na pitanja iz upitnika. Budući da se svi navedeni uvjeti rijetko poklope, sintaktički su opisi hrvatskih mjesnih govora u određenoj mjeri opravdano sporadični.

Međutim, metodološke smjernice u opisu dijalekatske sintakse poznate su hrvatskoj filologiji već od samih početaka terenskih istraživanja i prate paralelno upute za opis ostalih jezičnih razina: čak stotinjak je takvih napomena posvećeno istraživačima-dijalektolozima u neveliku Ivšićevu *Nacrtu* (1914: 36–43), a upute za opis sintakse u čakavskim govorima, povezane s morfološkim opisom, prate i Finkin *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora* iz 1973. I u povijesnome pogledu moguće je u velikoj mjeri pratiti razvojni put sintaktičkog sustava idiomā hrvatskoga jezika, od sintakse staroslavenskoga jezika (Damjanović 2005) do dijakronijskoga prikaza sintaktičkih kategorija u suvremenim slavenskim jezicima (Ivšić 1970), također prema oslanjanju na staroslavenske i ine, mlađe tekstove (Hansen i Grković-Major 2010; Stolac 2019).²

¹ Izuzetkom su donekle sintetski opisi triju hrvatskih narječja (Lončarić 1996; Lisac 2003, 2009) koji donose naznake sintaktičkih obilježja kajkavskih, štokavskih i čakavskih govora. U svima navedenim referencama sintaktičke se značajke donose dijatopijski, kod štokavske i čakavske monografije u sklopu opisa dijalekata, dok se u kajkavskoj monografiji opisu ove jezične razine pristupa na temelju podataka iz svega nekoliko, tada dostupnih izvora.

² Dosadašnja kroatistička misao bila je obilježena dosta skeptičnim stajalištem o starim tekstovima kao relevantnim uzorcima dijakronijske dijalektologije, iako je cijela disciplina u svojoj suštini veoma ograničena i u mogućnostima istraživanja, i, posljedično, u prikazu povijesne pozadine brojnih suvremenih jezičnih sustava. U novije vrijeme takvo se poimanje napušta (Zubčić 2015), a u povijesnome izvodu opisā mjesnih govora autori legitimno crpe podatke iz starijih pisanih izvora te vuku paralele s današnjim stanjem na terenu.

U tome se smislu i poznato djelo Luke Zime (1887.) može smatrati dobrim pomoćnim instrumentom pri tumačenju starijeg stanja sintaktičke razine mjesnih govora svih triju narječja. Zima u svojoj komparativnoj studiji analizira sintaktičke značajke štokavštine, čakavštine i kajkavštine, na građi koja objedinjuje staru književnost, umjetničku i narodnu, te crkveno-pravne dokumente. Iz popisa djela iz kojih je eksцерtirao primjere razvidno je da u velikoj mjeri prevladavaju ipak čakavski izvori. Stoga bi u narednim analizama jezika povijesnih dokumenata (i književnih djela) s kajkavskoga područja u obzir valjalo uzeti i opis sintakse, što dosad, uz poneke iznimke (Stolac 1992, 2019; Kuzmić 2011: 371–374), najčešće nije bio slučaj. U skripti prof. Hraste također se navode mnogi kajkavski književni primjeri, za sve jezične razine, pa tako i za sintaktičku, no u kratkomu poglavlju posvećenu kajkavskoj sintaksi obrađuju se zapravo značajke koje uglavnom i nisu sintaktičke (1948: 23–25).

1.1. Dosadašnja proučavanja sintakse u hrvatskim organskim idiomima

Premda malobrojni, neki su govori kajkavskoga (Jedvaj 1956; Težak 1981; Šojat 1982; Lisac 1992) i čakavskoga narječja (Hamm, Hraste i Guberina 1956; Moguš 1966; Kalsbeek 1998) još u prošleme stoljeću ipak i na razini sintakse bili dobro pokriveni. Sintaktički se opisi tada, kao i u novije doba, javljaju u dvjema formama: ili su dijelom integralnoga opisa određenoga mjesnoga govora, ili je sintaktička razina, mnogo rjeđe, predmetom zasebnoga proučavanja.

U skorijoj jezikoslovnoj produkciji značajniji su naponi uloženi u opis sintakse podjednako na čakavskome i kajkavskome teritoriju pa je tako hrvatska dijalektologija obogaćena sintaktičkima prinosima iz čakavskih paških (Vranić 2003) i grobničkih govora (Zubčić 2007) te mjesnoga govora Kostrene (Crnić i Nežić 2011). Kajkavski je teren danas u pogledu istraživanja sintakse bolje poznat u njegovu središnjemu i sjeveroistočnome dijelu, zahvaljujući istraživanjima nekih zagorskih (Oraić Rabušić 2016), međimurskih (Blažeka 2007) i podravskih govora (Maresić 2011, 2017). Osobit se naglasak u ispitivanju sintakse kajkavskih govora i dalje stavlja na položaj klitika (Ramadanović i Virč 2013). U opisu sintaktičke razine u govorima štokavskoga narječja dobro su zastupljeni idiomi slavonskoga dijalekta, obrađeni ponajviše kroz niz mikroopisa u publikaciji *Šokačka rič*, angažmanom slavonskih jezikoslovki.³

Izučavanje dijalekatske sintakse posebnom je tematskom cjelinom 12. sveska *Hrvatskog dijalektološkog zbornika* (2003). Među radovima okupljenima u spomenutoj publikaciji ističu se i dva naslova koji nude vrijedne metodološke predloške za proučavanje dijalekatskoga rečeničnoga ustrojstva (Jozić 2003; Stolac i Holjevac 2003), a od kojih valja krenuti pri proučavanju sintakse kojega govora. Međutim, iako ni starijih ni mlađih teorijskih priloga ne manjka, poznavanje dijalekatske sintakse, u odnosu na godinu objave spomenutoga sveska dijalektološkoga zbornika ni danas nije mnogo bolje i ta je činjenica, uz naglašavanje nužnosti proučavanja i drugih jezičnih razina (tvorbene, leksičke), postala gotovo opće mjesto hrvatske dijalektologije.

1.2. Obrazloženje teme i metodološka podloga rada

Kajkavski govori goranskoga dijalekta sintaktički su također razmjerno slabo opisani. Iznimkom su zapadnogoranski govori Ravne Gore (Majnarić 1922–1923, 1963) te Delnica i Gornjih Turni (Lisac 1992). Sintaktička pak razina kajkavskih govora na istoku Gorskoga kotara nije dosada istraživana stoga je razumljiv poticaj za njenu obradu. Predmet je ovoga rada sintaktički opis onih mjesnih govora koji su dijelom istočnoga poddijalekta kajkavskoga goranskoga dijalekta, a koji su prethodno opisani fonološki,

³ Obično se u svakome broju navedenoga časopisa donosi kraći jezični opis jednoga punkta slavonskoga dijalekta, na svim razinama. Sintaktička je razina obrađena i u monografiji posvećenoj zaštićenom govoru Siča (Kolar Berbić i Kolenić 2014).

morfološki te na razini tvorbe riječi (Marinković 2018). Primjere za analizu sintaktičkih kategorija u istočnogoranskim kajkavskim punktovima ekscerptirala sam ponajviše iz ogledā govora koji su snimani prilikom terenskoga istraživanja te spontanim bilježenjem u svakodnevnoj komunikaciji⁴ s izvornim govornicima⁵ izabranih idioma.⁶ U terenskome istraživanju korišten je i kraći upitnik s pitanjima koja se tiču sintaktičkih odnosa na razini sintagme, sastavljen kao kolaž dosadašnjih, već spomenutih metodoloških uputa, napomena i ciljanih problemskih pitanja (Ivić 1963). Za razliku od nekih zapadnoeuropskih filologija⁷ koje već imaju sintaktičke atlase, hrvatska filologija u kvestionar za *Hrvatski jezični atlas* nije ni uvrstila sintaktička pitanja, a sintaktičkoga toma nema još ni *Općeslavenski lingvistički atlas*.⁸ Dijalektološki upitnici za ispitivanje sintakse rečenice u novije se vrijeme u anglosaksonskome svijetu pak formiraju na krilima razvoja dvaju interdisciplinarnih pristupa jeziku, jezičnobiografskih istraživanja s narativnim intervjuom kao osnovnom metodom te sociolingvističkih istraživanja u kojima velik uzorak ispitanika odgovara na pitanja koliko se određena gramatička struktura percipira kao bliska ili, suprotno, svojstvena drugoj društvenoj (i nerijetko geografski udaljenijoj) skupini (Llamas 2018: 261).

Zbog prostorne ograničenosti, u ovome radu analizirat će se sintaksa padeža i glagolskih oblika, neke specifičnosti u sintaksi ostalih vrsta riječi te položaj klitika istočnogoranskih kajkavskih idioma. Time se ne iscrpljuje sintaktički opis ovih mjesnih govora, budući da u narednim istraživanjima valja opisati i gramatičko ustrojstvo rečenice te obilježja i tipove kongruencije.

2. Sintaksa padeža

2.1. Nominativ i vokativ

Nominativ najčešće vrši sintaktičku službu subjekta i imenskoga predikata: *X'ŕge se d'ĉlajo d'an pr'ĉ, r'ĉže se kr'uv, j'ājca se m'ečo n'utar st'epena* (Os). *P'īše da je st'ol d'ŕven, al' t'ō je s'āma 'iverica* (Sm). *Cop'ŕnice po Kl'eku let'ido* (Lu). Uz glagole *zv'at, šp'otat se* 'rugati se' i defektivan glagol *velim* imenska je dopuna u nominativu: *K'ar-lofčanem vel'imo M'ŕdlini* (Sm). *N'īm se šp'ota Ž'ābari* (Os). *Bl'āžefčani t'ō z'ovo č'iba, a*

⁴ Autorica ovoga rada također je izvorni govornik jednoga od istočnogoranskih kajkavskih govora.

⁵ O kriterijima odabira govornikā i metodološkome okviru cjelokupnoga dijalektološkoga istraživanja usp. više u Marinković 2018: 25–35. Isti su ispitanici sudjelovali i u ovome istraživanju.

⁶ Ogledi govora snimani su u punktovima Lukovdol (Lu), Osojnik (Os) i Smišljak (Sm). Kraticom igk. označavamo ukupnost govora (njih 19) istočnogoranskoga kajkavskoga poddijalekta. Fonološkim i morfološkim crtama navedenih idioma, kao i njihovim međusobnim razlikovnostima, irelevantnima za sintaktičku razinu, nećemo se ovdje dalje baviti.

⁷ Usp. primjerice URL 1.

⁸ Zahvaljujem dr. sc. Aniti Celinčić za podatke o ispitivanju sintakse u okviru projekta *Općeslavenski lingvistički atlas*.

mī vel'imo kok'ōš (Lu). Unutar rečeničnoga niza vokativ je registriran kao neustrojena rečenica, i kada je morfološki jednak nominativu i kada, rjeđe, ima zasebne gramatičke morfeme: *Sus'ēda, no d'ōjdite m'alo s'im!* (Sm); *B'ože osl'obodi* (Os) || *oslob'odi!* (Sm, Lu).

2.2. Genitiv

Zbog velikog broja uloga koje genitiv nosi, pri razradi njegovih sintaktičkih funkcija oslonili smo se na temeljnu podjelu uvriježenu u dijelu literature (Ivšić 1970; Stolac 1992; Vranić 2003) i analizu genitiva izvršili s obzirom na to je li vezan uz imensku (adnominalni) ili glagolsku (adverbalni) riječ.

2.2.1. Adnominalni genitiv

Uz posvojne pridjeve u funkciji atributa (*d'ēdoča 'iša, St'ankoča č'ī*), posvojnost se u igk. govorima izriče i sintagmom *od* [*ođ, ot*] + genitiv: *'iša od d'ēdota* (Os), *s'estra od m'ame st'āre* (Lu), *ž'ena od Fr'āneta* (Sm), *P'epica je č'ī od St'ankota* (Os). Takva se posesivna konstrukcija u novijoj literaturi tumači dvojako: dok ju jedni autori percipiraju kao uobičajenu pojavu hrvatskoga jezika, u razdoblju do 19. stoljeća nastalu pod utjecajem romanske sintakse (Hudeček 2006: 68; Matasović 2011: 1), drugi njeno podrijetlo, zbog veoma frekventne uporabe, pronalaze još u praslavenskoj fazi razvoja hrvatskoga jezika i tumače ju kao sveslavensku činjenicu (Kuna 2012: 38). Usporedba suvremenih sintaktičkih podataka potvrđuje da je kombinacija *od* + genitiv na kajkavskome terenu i danas vrlo živa (usp. Lisac 1992: 36; Gudek 2013: 136; Oraić Rabušić 2016: 234). Uporaba gradivnoga genitiva češća je od uporabe gradivnih pridjeva: *j'ūxa od gov'ēdine* (Os), *kol'āč ot s'ira* (Sm), *od'ēlo ot sk'aja* (Lu).

Dijelni genitiv zabilježen je uz brojeve veće od pet te uz količinske priloge: *K'ūpil je d'eset ov'āc* (Sm). *'Ima 'ōn i pr'eveč nov'āc* (Lu).

2.2.2. Adverbalni genitiv

U predikatnome skupu dolazi genitiv u nekoliko funkcija. Uz prijelazne glagole javlja se u funkciji objekta, nerijetko kao dijelni genitiv: *'Onda smo or'ēxof im'ele d'oma* (Lu); *n'areži mi šp'eka* (Os), *don'esi mi kr'uxa* (Sm), *d'eneš s'oli i p'apra* (Lu). Uz negaciju nalazimo slavenski genitiv: *T'akvega č'uda sv'ēt još n'e vidi* (Os). Takova je funkcija genitiva posve uobičajena i u istočnijim ozaljskim govorima (Težak 1981: 322–323), kao i u drugim, udaljenijim kajkavskim sustavima (Oraić Rabušić 2016: 233).

Osim toga, genitiv se javlja u funkciji priložnih oznaka i imenskoga predikata: *Iz d'ima gr'ēmo sn'ēt kob'asic* (Os); *Pr'išal bo 'ōn b'ŕzo is Vŕb'ōsk⁹* (Lu); *M'ŕla sām ot str'āxa* (Sm); *M'āla mu je skr'ōs vŕb'ōške f'ēle* (Lu).

⁹ Od toponima *Vŕb'ōske ž mn* 'Vrbovsko'.

2.3. Dativ

Dativ u igk. govorima najčešće ima funkciju neizravnoga objekta te potom priložne oznake mjesta: *Zam'erila se i B'ogu i vr'āgu* (Lu); *M'oja pr'tija je s'akem l'oncu p'oklopac* (Os); *D'ojdi k m'ene d'ānās* (Sm). Česta je i uporaba etičkoga dativa: *P'uno mi jo pozdr'avi* (Lu). *N'emoj mi se s'amor v'ū nō p'ačat* (Sm). *R'eci si t'ō ž'ene* || *R'eci si t'ō sv'oje ž'ene* (Os, Sm). U potonjem primjeru pleonastička uporaba oblika *si*, kao zamjene posvojne zamjenice *svoj -a, -o*, dodatno naglašava afektivni naboj. Dativni enklitički oblik osobne zamjenice *ti* u živu pripovijedanju leksikalizira se u česticu: *V Os'ōñiku ti je V'uzam v'eliki sv'ētāk* (Os).

U korpusu igk. govora potvrđen je i dativ na mjestu nominativa u službi imenskoga predikata: *S'amo da mi je b'it zdr'avemu, dr'ūgo mi n'iš ne tr'eba* (Os). Takva je funkcija dativa potvrđena i u ozaljskim govorima (Težak 1981: 323).

2.4. Akuzativ

Akuzativ se u analiziranu korpusu javlja u funkciji izravnoga objekta te različitih priložnih oznaka: *M'oreš t'am xv'atat sign'al?* (Sm) *S'aki d'ān gl'ēda sap'unice* (Os). *Na M'artiñe so pr'ošli na K'olarovo št'alo* (Os). *Š'l'e smo sm'ērum na p'ašo* (Lu).

Kod izricanja smjera kretanja potvrđena je upotreba akuzativa bez prijedloga: *S'amo se zajeb'āvaj, b'oš š'al r'ešt¹⁰* (Sm). *Gr'ēmo Og'ulin* (Os). *Gr'ēm Vrb'ōske* (Lu). *Pr'ati ga šk'ōlo preko c'este* (Lu). *Od'ōvot so š'l'i Bos'īlevo na p'ac* (Os). Prijedlog izostaje i uz imena dana u tjednu, u funkciji vremenske oznake: *S'oboto b'omo kl'ali* (Os). *Pond'ēļāk smo b'īli pr'i ni* (Sm). Takve besprijedložno-padežne sveze sasvim su uobičajene i u prigorskome kajkavskome govoru Ozlja (Težak 1981: 327). Potvrđuje ih i starija pisana kajkavska baština (Zima 1897: 229), dok ih noviji opisi sintakse drugih kajkavskih govora ne bilježe (Jedvaj 1956: 324; Oraić Rabušić 2016: 235).

U konstrukciji *d'ļzat koga* 'smatrati koga' objekt dolazi u formi prijedložnoga akuzativa: *K'e t'ī m'ene d'ļž'īš za bed'āka?* (Lu)

2.5. Lokativ

Lokativ uglavnom dolazi s prijedlozima i u sintaktičkim funkcijama uobičajenima i za druge organske govore najčešće u funkciji priložne oznake mjesta i vremena: *d'ēla na pil'ane* (Lu), *x'odi po z'ābava* (Sm), *v'ozili smo se na k'ōli* (Os). Kao i u drugim susjednim kajkavskim sustavima (Težak 1981: 324; Šojat 1982: 431; Lisac 1992: 33–34), stari lokativi (*zimi, ljeti*) izražavaju se s prijedlozima (*po z'īme, po l'etu, preko z'īme, preko l'eta*), kao i neke druge priložne oznake vremena: *po d'ānu* (Os, Lu, Sm), *p'o noči* (Os) || *po n'oči* (Lu) || *po noč't* (Sm). Sintagmom *po* + L mn. izražava se oznaka mjesta

¹⁰ *r'ešt* = zatvor

i kada imenica označava ‘živo’: *Niš mu nī, al' s'egli x'odi sm'ērum po d'oktori* (Os). *Šl'ēvi*¹¹ *po vr'ačara* (Sm).

Besprijedložni lokativ posvjedočen je u svima govorima u frazemu *d'ēla i sv'ētiku i p'ētiku* u značenju ‘radi neprekidno’. U dijelu primjera potvrđen je lokativ u funkciji objekta: *U šn'apsu*¹² *me n'igdo n'e more pob'ēdit* (Lu).

2.6. Instrumental

Instrumentalom se, očekivano, u igk. govorima najčešće izriče priložna oznaka društva i sredstva, ali i druge: *S vr'ajžo m'uko x'odi na p'osal* (Lu); *Do M'artiña so sp'āli pod v'edrem n'ebu* (Os). Sredstvo se gotovo redovito izriče s prijedlogom i time se, kao i u ostalim kajkavskim govorima (Lisac 1992: 39; Lončarić 1994: 144; Gudek 2013: 136), ne razlikuje od instrumentala društva: *put'ūje s vl'āku/sa s'estro* (Os), *m'āše s lop'ato* (Lu), *d'ēla s m'ōžem* (Lu), *p'ōjde 'orat s tr'ektoru* (Sm), *ž'ivi s m'atero* (Sm).

U nekoliko je primjera potvrđen instrumental u funkciji neizravnoga objekta: *No 'odi za d'elu v'eč j'ēmpot* (Os). *Sa š'umami se b'ome m'oremo f'ālit* (Lu).

Uz povratno-posvojnu zamjenicu *sebe* u instrumentalu u svima govorima izostaje prijedlog: *Z'emi t'ō s'ōbom*.

3. Sintaksa glagolskih oblika

3.1. Infinitiv

Kako je u mjesnim igk. govorima utrnuta morfološka i funkcionalna opreka između supina i infinitiva (usp. Marinković 2018: 174), morfološki se ni izricanje namjere uz glagole kretanja ne razlikuje od izricanja ostalih okolnosti glagolske radnje: *gr'ēm sp'at – n'e morem sp'at* (Lu, Sm) || *ne m'orem sp'at* (Os). Infinitiv u analiziranim govorima često stoji na kraju rečenice, kao dopuna modalnim glagolima: *Nī im'ēla š č'īm d'ece p'okrit* (Os); *Tr'ebalo bi v'īt pok'osit* (Sm); *M'ōram c'ūcka naxr'ānit* (Lu). Vrlo je česta i uporaba sintagme *za* + infinitiv: *Ima k'e za j'est?* (Lu); *Vr'ōče je za pol'ūdet* (Os); *T'ō je s'e za x'itit* (Sm). Sintagmom *da* + infinitiv izriče se želja i namjera: *Da mi je t'ō dož'ivet* (Lu). *D'ošla sām da čo im k'aj p'omoč, a 'oni niš* (Os).

U konstrukciji infinitiva s prilogom radnim glagolā *zn'at* i *t'et* u aktivnom i pasivnom obliku izriče se iterativna radnja koja se odvijala u prošlosti: *Zn'alo se 'ūvek t'āncat, s'ako ned'eļo* (Sm). *T'eli smo d'ōjt do Sever'ina na k'ōli i 'unda d'al preko K'upe p'ešice* (Os). Istom se konstrukcijom izriče i radnja koja se nije dogodila: *T'ēla sam poben'āvet od m'uke* (Lu).

¹¹ *šl'ēvit* = besciljno lutati

¹² *šn'aps* = vrsta kartaške igre

3.2. *Prezent*

Osim izricanja sadašnjosti, prezentom se izriču i radnje u prošlosti i budućnosti. Izricanje budućnosti u najvećoj mjeri vrši prezent svršenih glagola te glagol *p'ojt*: *J'utre p'ōjdem K'ārlovac* (Sm). *Kad z'ājdeš n'ūtar, 'ideš s'amo r'āvno* (Lu). *Potp'īšeš i g'otov si* (Os). Prezent svršenih glagola koristi se i kao historijski prezent: *D'ōjdem j'ā šč'ēra k m'aše, a t'am n'igde n'ikega* (Sm). Konstrukcijom *n'ī tr'eba* izriče se konstatacija o radnji u prošlosti koja se nije trebala dogoditi: *Sp'anžal se š n'ō i ž'ena ga l'ēpo ost'āvila. T'ega mu n'ī tr'eba* (Os).

Potvrđeno je i nekoliko primjera izricanja zapovijedi: *K'ad d'ōjdeš d'ōmo, s'amo si z'emeš j'est* (Os, umjesto: *z'emi si j'est*). Posebno se u izražavanju savjeta i blažih zapovijedi ističe uporaba svršenog prezenta glagola biti: *ne b'udi n'āivān* (Os); *b'udi d'obar* (Lu).

3.3. *Perfekt*

Osim izricanja prošlosti, perfektom se u igk. govorima izriče i stroga zapovijed, u kombinaciji s česticom *da*: *Da ste 'ōdma d'ošli s'im!* (Os); *Da si b'ila d'obra b'abe i d'ede!* (Sm); *S'amo pr'ōbaj, da te n'īsam v'īdla!* (Lu). U prepričavanju prošle habitualne radnje bez subjekta koristi se perfekt s glagolskim pridjevom radnim u srednjem rodu: *P'uno se je pr'ē č'ēxalo p'ērje, s'ako n'ōč pri j'edne* (Os). *D'oma se je pr'ē kl'alo, 'unda so se d'ele 'ove c'ēpanice, t'ako so se posl'āgale t'u i t'u se je d'el pr'asac na n'oge* (Lu).

3.4. *Futur*

Uz izricanje buduće radnje, futurom je moguće izreći molbu i zapovijed: *B'oš mi t'ō n'apravi!* (Os); *D'ošal b'oš i k'uš!* (Sm). Kao i drugdje na kajkavskome terenu (Lončarić 1994: 146), u dijelu primjera u namjernim rečenicama futur dolazi umjesto prezenta: *Zv'āla sām jo da b'o mi k'aj p'omogla oko sv'adbe* (Os). U izricanju htijenja rabi se futur s pomoćnim glagolom *t'et*: *S'amo jo p'ītaj, s'e će ti izdiv'ānit* (Os). *S'e će ti izrefer'irat* (Lu). *S'a č'edo 'oni r'ado p'ojt, s'amo k'ī bi ix zv'āl* (Sm). Potonja rečenica ima kondicionalno, potencijalno značenje: 'Oni bi rado išli, kada bi ih tko zvao'.

3.5. *Imperativ*

Uz uobičajene nespecifične načine izražavanja zapovijedi, imperativom se u igk. govorima, kao i u ostalim kajkavskim sustavima (Maresić 2017: 376) izriču i brojni drugi sadržaji. Jedan je od proširenijih na cijelome kajkavskome terenu tzv. historijski ili pripovjedni imperativ. Obilježava ga svojevrsna emocionalna angažiranost pripovjedača te, posljedično, stilska obojenost. Iz korpusa igk. govora izdvajamo sljedeće primjere: *'Imej kr'ava t'ele i 'unda 'otpeļaj na pl'ac Bos'īlevo* (Os). *Z'emi l'avor na gl'āvo i p'īrē i m'alo d'oma pr'omāni na r'īf, nar'īfļaj i nas'apunaj i 'unda 'odi g'ore na p'ečino pr'at*

(Os). *'Unda so b'ili d'inari, d'ōjdi 'ovi k'ī so peč'ēnke p'ekli, t'ō pr'odaj i t'ako se je ž'tvelo*
(Os). *X'odi s'aki bogov'ētni d'ān na ūlivo, k'ī te k'aj p'ital* (Sm). *D'eni p'rynē na gl'āvo i*
'odi v L'ōko pr'at (Lu).

Kao i u ozaljskim govorima (Težak 1981: 319), u izražavanju prijekora koristi se 2. jd. imperativa za 1. jd.: *'Ona se pobr'āla č'a, a j'ā se l'ēpo fr'tigaj s'āma š ūtmi* (Sm).

Nije posvjedočena uporaba imperativa tipa *kaj sēm ti ne rekēl da ne kriči f'hiže*, svojstvena drugim kajkavskim govorima (Brozović 1965: 124).

3.6. Ostali glagolski oblici

Imperfekt u igk. govorima nije potvrđen, a ostaci aorista koriste se vrlo rijetko, najčešće u eliptičnim rečenicama (Marinković 2018: 188).

Kondicional I. i II. također se rijetko rabe, kondicional II. u korpusu je potvrđen u mjesnome govoru Os, uglavnom uz konstrukciju *B'ogu r'ad(o)* u značenju 'ja bih to htio / htjela vrlo rado, ali nisam u mogućnosti' – Os: *J'ā bi b'ila v j'utro B'ogu r'ado sp'āla, a m'ōrala sēm p'ojt. 'Ōn bi se b'īl B'ogu r'ad ž'enil, al' 'ona n'ī t'ēla.*

Česta je krnja kondicionalna sintagma *ni da bi*, u značenju 'nikako, ni u kojem slučaju': *L'ēpo smo jo pr'osili da se predom'isli, al' ni d'a bi* (Lu). *J'ā sēm misl'ēla da b'odo se pon'udili p'omoč, al' oni ni d'a bi* (Sm).

Sintagmom *da + glagolski pridjev radni* izražava se stroža zapovijed: *Da si v'aje t'ō poč'istol!* (Sm)

Potvrđeni su neki specifičniji povratni glagoli, no u manjoj mjeri u odnosu na broj povratnih glagola u ostalim kajkavskim govorima, poput glagola **(v)učit se* ovjerenog u nizu kajkavskih punktova (Težak 1981: 322; Lisac 1992: 35; Lončarić 1994: 151). Od povratnih glagola u korpusu igk. govora zabilježeni su primjeri *pox'ājat se* 'posjećivati koga', *j'ōkat se, s'est se, v'idet se* 'svidati se': *'Oni so si r'odbina, z'āto se sm'ērum i pox'ājado* (Os). *J'ōče se d'ān i n'ōč* (Lu). *S'edi se s'im* (Sm). *Z'emī d'eset d'ēk k'āfē, l'ēpo b'o ju se v'idlo* (Lu).

4. Ostale sintaktičke značajke

Od ostalih sintaktičkih značajki izdvojiti ćemo ovdje samo neke.

Broj *j'edno* dolazi u funkciji priložne oznake, najčešće uz neku drugu riječ s količinskim značenjem: *M'ōraš č'ekat j'edno p'etnajst m'inut da zavr'ēje* (Os). *D'ōjt će za j'edno dv'ā-tr'ī d'āna* (Sm). *Posad'ila sam j'edno dv'ajset fl'āncof cv'etače* (Lu).

Razmjerno često koristi se čestica *sa* u službi pojačavanja značenja i izricanja obrazloženja – Os: *S'a ti n'e bo m'ēd iz r'īti isc'ūrel* (frazem u značenju 'neće ti ništa biti'). *S'a t'ō pl'āčo l'axko potr'ošim*. Sm: *Ne pozn'ādo se, a p'ōjdo sk'upa šk'ōlo*. – *S'a b'odo se 'oni b'zgo sp'anžali. K'ūpi si kl'īmo pa ti n'e bo vr'ōče*. – *S'a j'esām*. Lu: *D'obro se 'ōn i d'žžī za sv'oje l'ēte*. – *S'a se n'ī izd'elal*. Ova je čestica zabilježena i u obližnjim kajkav-

skim sustavima – u govoru Ozlja potvrđena je u obliku *se* (Težak napominje da taj izraz odgovara slovenskome *saj*, 1981: 332), a u govorima Delnica i Turni glasi *saj* (Lisac 1992: 36). U standardnome jeziku ekvivalent joj je čestica *tã*.

Vežnik *da*, kao i u ostatku gorskokotarske kajkavštine (Majnarić 1963: 249;¹³ Lisac 1992: 34), koristi se razmjerno često, i izvan uobičajene funkcije u namjernim rečenicama: *N'āda je prod'āla kr'avo, da n'e bo dr'ūge k'ūpila v'eč* (Sm). *Pr'ošal je g'ore na 'ižo, z'akaj da n'e more 'ōvde sp'at* (Os). *N'eče n'iš j'est, z'ake da b'o d'ebel* (Lu).

Kao i u glavnini kajkavskih govora (Ivšić 1967: 119; Lončarić 1994: 138; Blažeka 2007: 8; Ramadanović i Virč 2013), glagolske klitike dolaze na početku rečenice te mogu biti i naglašene: *S'i 'opral k'āco?* (Os); *St'e d'obro sp'āli?* (Lu); *č'eš j'est?* (Lu) *Je š'al šk'ōlo d'anās?* (Sm) *S'am m'ōrala d'obro zal'ivat z'akaj bi se s'e sp'axlo*¹⁴ (Sm). Zamjениčke klitike ispred toničkih riječi nisu potvrđene.

U primjeru *Š'lo se n'ī šk'ōlo do dv'ajset l'ēt* (Os) negacija je postponirana naglašeno-mu dijelu predikata te nenaglašenom obliku prezenta pomoćnoga glagola *biti* (uobičajen poredak riječi u ovome mjesnome govoru i u ovome primjeru glasilo bi: **Ni se šlo školo...*). Premda je riječ o izoliranoj potvrdi, zanimljiva je njena usporedba s potvrđama iz mjesnih govora Desmerica (Menac-Mihalić i Celinić 2012: 55) i Modruša (Vulić 2014: 24), govora čakavske provenijencije ogulinske okolice, s jednakim redoslijedom sintaktičkih jedinica.

5. Zaključak

U radu je provedena analiza nekih sintaktičkih osobina na korpusu istočnogoranskih kajkavskih govora. Istražena je sintaksa padeža i glagolskih oblika, uz kraći prikaz ostalih specifičnih sintaktičkih obilježja.

Istraživanje je pokazalo da među analiziranim govorima na sintaktičkoj razini nema razlikovnosti. Očekivano, potvrđen je velik broj podudarnosti s ostalim govorima kajkavskoga narječja, pri čemu se najviše ističe položaj glagolskih klitika na početku rečenice, uporaba samo jednog oblika futura u izricanju budućnosti (uz druge načine izricanja budućnosti), instrumentala sredstva s prijedlogom, izricanje zapovijedi većim brojem konstrukcija (*da* + perfekt, *da* + glagolski prilog radni).

U svjetlu utvrđivanja teritorijalnoga kontinuiteta kajkavskih govora na području (sjevero)zapadne Hrvatske posebno je važno utvrditi zajedničke sintaktičke izoglose goranskih kajkavskih govora (zapadnih i istočnih) s istočnijim prigorskim kajkavskim govorima ozaljskoga tipa. Analiza je potvrdila upravo veći broj takvih osobina koje govore u prilog toj teoriji, uz ostale navedene koje čitavo područje (od zapadnoga Gorskoga kotara do Ozlja) povezuju s tzv. centralnim kajkavskim govorima. Izdvojiti ćemo

¹³ U Ravnoj Gori u inačici *de: Pa ga je prašou, de ak mu će nekej nardit*.

¹⁴ *sp'axnit se* = posušiti se

ovdje samo neke: čestica *sa*, potvrđena (u fonološkim inačicama) u mjesnim govorima Delnica, Turni, igk. govorima, te ozaljskim govorima, u funkciji dodatnoga pojačavanja značenja; dativ na mjestu nominativa u službi imenskoga predikata, potvrđen kako u igk. govorima tako i na plješivičko-prigorskome prostoru; uporaba 2. jd. imperativa za 1. jd. u izražavanju prijekora, potvrđena i u ozaljskim govorima; učestalija uporaba veznika *da* na cijelome goranskome području i dr. Uz brojne druge zajedničke izoglose, fonološke i morfološke, i navedene sintaktičke osobine potvrđuju da je na području zapadne Hrvatske riječ o nekadašnjem dijalektološkome teritorijalnome kontinuitetu, prekinutome osmanskim osvajanjima (Lončarić 1990: 142).

Znakovito je svakako i podudaranje nekih sintaktičkih osobina mjesnoga govora Osojnika s čakavskim govorima Ogulinsko-modruške udoline, što ne čudi osvrnemo li se na podatak da je riječ o prijelaznome govoru u kojem se zrcale brojne osobine čakavsko-kajkavskoga kontakta (Marinković 2018: 77). Međutim, sintaktički podaci o kontinentalnim čakavcima, s kojima goranski kajkavci žive u višestoljetnome arealnome kontaktu, skromni su i redovito tek u naznakama.

Neistraženost sintaktičke razine nije značajkom samo navedenih govora. S obzirom na to da u mnogim drugim opisima kajkavskih (i čakavskih i štokavskih) govora podaci o sintaksi (potpuno) izostaju, intencija je ovoga rada, uz opis nekih igk. sintaktičkih obilježja, i naglašavanje potrebe za promjenom takve prakse u narednim istraživanjima, kako bi i zaključci o sintaktičkim izoglosama na tlu Hrvatske ubuduće bili potpu-niji i precizniji.

Literatura

- Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Osijek: Učiteljski fakultet.
- Blažeka, Đuro. 2007. Međimurski interdijalekt. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, 1–18.
- Brozović, Dalibor. 1965. Kajkavsko narječje. U: *Jezič* [ur. Babić, Stjepan]. Zagreb: Panorama, 118–125.
- Crnić, Mirjana; Nežić, Ivana. 2011. Sintaksa padeža u govoru Kostrene. U: *Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena: život, kultura i povijest Kostrene. Knjiga IV*. [ur. Vranić, Silvana]. Kostrena: Katedra Čakavskoga sabora Kostrena, 171–183.
- Damjanović, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Finka, Božidar. 1973. Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, 5–76.
- Gudek, Vedrana. 2013. *Opis govora Gornje Konjščine*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hansen, Björn; Grković-Major, Jasmina [ur.]. 2010. *Diachronic Slavonic Syntax. Gradual Changes in Focus*. München – Berlin – Wien: Otto Sagner.

- Hamm, Josip; Hraste; Mate; Guberina, Petar. 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, 5–213.
- Hraste, Mate. 1948. *Kajkavsko narječje i sintaksa rečenice*. Po predavanjima prof. Hraste (skripta). Zagreb: Izdanje stručnog otsjeka N. S. O-e Zagrebačkog sveučilišta.
- Hudeček, Lana. 2006. *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Ivić, Milka. 1963. Repertoar sintaksičke problematike u srpskohrvatskim dijalektima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 6, 13–30.
- Ivšić, Stjepan. 1914. *Nacrt za istraživanje hrvatskih i srpskih narječja*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ivšić, Stjepan. 1967. Enklitike, osobito njihov namještaj u staroslovenskome jeziku s obzirom na ostale slavenske jezike. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 348, 61–140.
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, 279–330.
- Jozić, Željko. 2003. O istraživanju dijalekatske sintakse. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, 97–102.
- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*. Amsterdam: Rodopi.
- Kuna, Branko. 2012. *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Kuzmić, Boris. 2011. Jezik hrvatskih pravnih tekstova. U: *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće* [ur. Katičić, Radoslav; Lisac, Josip]. Zagreb: Croatica, 323–385.
- Lisac, Josip. 1992. Osnovne sintaktičke značajke goranskih kajkavaca u sklopu cjeline narječja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru – Razdio filoloških znanosti*, 20, 31–41.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Llamas, Carmen. 2018. The Dialect Questionnaire. U: *The Handbook of Dialectology* [ur. Boberg, Charles; Nerbonne, John; Watt, Dominic]. Wiley–Blackwell, 253–267.
- Lončarić, Mijo. 1990. Jezični odnosi u karlovačkom Pokuplju i Beloj krajini. U: *Kaj – jučer i danas: ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini* [ur. Križan, Ljiljana]. Čakovec: Zrinski, 131–147.
- Lončarić, Mijo. 1994. O kajkavskoj sintaksi. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, 137–154.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Majnarić, Nikola. 1922–1923. Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju. *Južnoslovenski filolog*, 3, 35–40.

- Majnarić, Nikola. 1963. Neke sintaktičke pojave u ravnogorskom narječju. U: *Zbornik u čast Stjepana Ivšića* [ur. Hraste, Mate; Jonke; Ljudevit; Ratković, Milan]. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 243–254.
- Maresić, Jela. 2011. Podravski kajkavski dijalekt. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37 (2), 451–466.
- Maresić, Jela. 2017. O osobitostima imperativa u kajkavskome narječju. U: *Definitely Perfect. Festschrift for Janneke Kalsbeek* [ur. Genis, René; de Haard, Eric; Lučić, Radovan]. Amsterdam: Uitgeverij Pegasus, 375–386.
- Marinković, Marina. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb – Delnice: Hrvatska sveučilišna naklada – Ogranak Matice hrvatske Delnice.
- Matasović, Ranko. 2011. Slavic Possessive Genitives and Adjectives from the Historical Point of View. In: *The Grammar of Possessivity in South Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives* [ur. Motoki, Nomachi]. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 1–12.
- Menac-Mihalić, Mira; Anita Celinčić. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Moguš, Milan. 1966. Današnji senjski govor. *Senjski zbornik*, 2, 5–152.
- Oraić Rabušić, Ivana. 2016. Iz sintakse govora Šemnice Gornje. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42 (1), 227–243.
- Ramadanović, Ermina; Virč, Ines. 2013. Redosljed nenaglašanih sintaktičkih jedinica u kajkavštini. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39 (2), 603–630.
- Stolac, Diana. 1992. Sintaktičke funkcije genitiva u jeziku Tituša Brezovačkog. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18, 165–176.
- Stolac, Diana. 2019. Sintaktičke raznolikosti u dijakroniji i sinkroniji (na primjeru pravnih tekstova). *Fluminensia*, 31 (1), 157–181.
- Stolac, Diana; Holjevac, Sanja. 2003. Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, 137–149.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 317–493.
- Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, 203–428.
- Vranić, Silvana. 2003. Iz sintakse paških čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, 151–167.
- Vulić, Sanja. 2014. Današnji modruški govor. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, XLII (1–2), 9–41.
- Zima, Luka. 1887. *Nekeje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Zubčić, Sanja. 2007. Iz sintakse grobničkih govora. U: *U službi jezika. Zbornik u čast Ivi Lukežić* [ur. Vranić, Silvana]. Rijeka: Filozofski fakultet, 47–74.
- Zubčić, Sanja. 2015. Hrvatskologoljski tekstovi kao izvor podataka za povijesnu dijalektologiju hrvatskoga jezika. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, XXXIX (59), 95–106.

URL 1: *Syntactic Atlas of Dutch Dialects*, vol (1) i vol (II) https://www.academia.edu/6033585/Syntactic_Atlas_of_Dutch_Dialects_Vol_1_2005_and_2_2008. Pristup 15 rujna 2020.

From the syntax of Kajkavian Dialects of Eastern Gorski kotar

The syntactic level of Croatian organic dialects has so far remained on the margins of interest in the dialectological researches. The local dialects of the Kajkavian Gorski kotar dialect are also syntactically relatively poorly described, with the exceptions of the western Gorski kotar dialects of Ravna Gora, Delnice and Gornji Turni. The subject of this research is a syntactic description of those local dialects which are part of the eastern subdialect of the Kajkavian Gorski kotar dialect, and which have previously been described phonologically, morphologically, and at the level of word formation.

The materials for the above mentioned syntactic description have been collected by transcribing the audio recordings of native speakers, their spontaneous speech and dialogues, and the smaller part of the syntactic data has been obtained from a specifically designed questionnaire. Some syntactic features of Kajkavian dialects of eastern Gorski kotar are explored: the typical use of grammatical cases, their meanings and services, the syntactic system of verb forms, and some other characteristics.

Since we are familiar with some features in the syntax of dialects of western Gorski kotar, the syntactic description of dialects of eastern Gorski kotar has enabled the creation of the overall syntactic image at the level of dialect. On the other hand, as some features of this language level have so far been published as a part of studying the dialects of eastern Prigorje, especially the dialect of Ozalj, describing the syntactic system of dialects of Eastern Gorski kotar provided syntactic isoglosses which separate this series of Kajkavian dialects in western Croatia from other, non-Kajkavian dialects.

Keywords: Eastern Gorski kotar Kajkavian subdialect, syntactic system of cases, syntactic system of verb forms, clitics, syntactic isoglosses